

İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK)

Sanayileşmenin hızlanması iş sahalarını genişletmiş, bununla birlikte devletlerin istihdam hizmetleri ile ilgili mevzuatları gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde emek ve sermayeyi buluşturan kendine özgü kurumlar vücuda getirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye, 1936 yılına kadar iş ve işçi bulma hizmetlerini kırsalda dragoman, aracı, dayıbaşı, kahyabaşı, baladur gibi aracılarla yürütmüş merkezi yerlerde ise kurulan müstahdem büroları ve işçi idarehaneleri iş ve işçi bulmaya aracılık etmiştir. Şehirlerde yaygınlaşan iş ve işçi bulma merkezleri tarım, sanayi, ticaret ve serbest meslek sahibi işçileri, aracılık ücreti almaksızın, işe yerleştirmek sorumluluğuyla hareket etmiştir. Hazırlanan talimatnamelerde iş idarehanelerinin faaliyet yürüttüğü alan, sahip olduğu bütçe ve kadrosunda bulunan memurlara ilişkin bilgiler ayrıntılı olarak yer almıştır. Ancak iş idarehaneleri tarafından verilen bu hizmetler, aracılık faaliyetinden kişisel kazanç sağlamaktan öteye gidememiştir.

1924 Anayasası'nın 70. ve 79. maddelerinde çalışma, kişiye verilen sosyal hakların başında gelmiştir. Ancak söz konusu maddeler kişilere çalışma ve iş sahibi olma imkanlarını tanıyacağını taahhüt etmekten öte bireylerin kendi girişimleriyle iş bulup çalışabileceklerine değinmiştir. Dolayısıyla çalışma hayatından beklenen çağdaş görünüm, 1930'ların başına kadar henüz kazanılmış değildir. İş ve işçi bulma hizmetleri ile çalışma hayatının devamlılığını sağlamak ve istihdam hizmetlerine resmi bir mevzuat kazandırmak, 3 Mart 1930 tarihinde 1580 sayı ile yürürlüğe giren *Belediyeler Kanunu*'nun 15. maddesinin 48. fıkrası hükmünce mümkün olmuştur. Söz konusu maddede iş idarehaneleri; belediye ve bucaklarda ziraat, sanayi, ticaret ve serbest meslek işçileri ile çırak ve hizmetlileri araştırıp bulmak ve bunları, aracılık ücreti alınmaksızın, işe yerleştirmekle sorumlu birimler olarak tanımlanmıştır.

1930'ların ortalarına gelindiğinde sanayileşme girişimlerinin hız kazandığı görölmektedir. Kalkınma planları çerçevesinde ele alınan Türkiye'nin sanayileşme gündeminde; artan işçi sayısı ve beraberinde getirdiği göç, sağlık, barınma sorunları yer almıştır. Bu zincirleme hareketlilik, iş ve işçi bulmaya yönelik kanunun yetersizliklerini ortaya koymuştur. Dolayısıyla devlet, uzun çalışmalar neticesinde, yürürlükte bulunan 3008 sayılı İş Kanunu'nun uygulanması ve denetlenmesi noktasında iş bölümüne ihtiyacı olduğunu tespit etmiş ve İş Dairesi adını verdiği bir birimle çalışma hayatını planlı ve sürdürülebilir kılmaya çalışmıştır. Çalışma hayatını disiplinli ve modern bir düzene oturtma sürecinin bir sonraki aşaması 1945 yılında Çalışma Bakanlığının kurulması olmuştur. Çalışma Bakanlığının kuruluşuna zemin hazırlayan 28 Ocak 1946 tarih ve 4841 sayılı *Çalışma Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*'un 10. maddesinde iş ve işçi bulmaya yönelik hizmet ve teşkilatlanma görevi, Çalışma Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde hareket eden İşçi Sağlığı Genel Müdürlüğüne verilmiştir. Bu bağlamda işçi istihdamını sağlamak ve işgücü piyasasını düzenlemek gibi yetki ve sorumluluklarla kurulan İş ve İşçi Bulma Kurumu, Çalışma Bakanlığının bağlı kuruluşu olarak çalışmaya başlamıştır.

21 Ocak 1946 tarihinde 4837 sayı ile kabul edilen *İş ve İşçi Bulma Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*, ülkenin başta sanayi olmak üzere tarım, ticaret, imar işlerindeki emeği çeşitli iş sahalarına yönlendirerek iş bulamayan vatandaşlara çalışma fırsatı yaratmak üzere yürürlüğe girmiştir. Bu gelişme aynı zamanda işçilerin hayat standartlarını yükseltmek suretiyle İş ve İşçi Bulma Kurumunun sosyal açıdan koruyucu bir niteliğe sahip olduğuna da işaret etmiştir. Çalışma Bakanlığı, İş ve İşçi Bulma Kurumunu vücuda getirerek istihdam ve işsizlik meselelerinin çözümünde kararlı bir tutum sergilemiştir. Bu bağlamda ILO'nun işgücü piyasalarının düzenlenmesine yönelik sözleşmeleri Çalışma Bakanlığı için model olmuştur. Bakanlık, Türk işgücü piyasasının çalışmak zorunda ve arzusunda olan bireylerini

çalışma hayatının birer parçası haline getirmek sorumluluğuyla İş ve İşçi Bulma Kurumunu faaliyete geçirmiştir. Kurum, iş ve işçi bulma hizmetinin yanı sıra işçilerin eğitimi, işçi ücretlerinin teftişi ve işçi ücretleri arasındaki adaletsiz dağılımı önlemek dolayısıyla da işgücü piyasasını düzenlemek yetki ve sorumluluğuna sahiptir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu, mali ve idari bakımdan özerk bir yapıya sahip olarak çalışmalarına 15 Mart 1946 tarihinde başlamıştır. Çalışma Bakanlığı, İş ve İşçi Bulma Kurumunun bütçesine 450.000 lira ayırmış bununla birlikte bazı belediyelerin bütçelerinden ayrılan bir kısım pay, bankalardan temin edilen krediler ve çeşitli kurumlar tarafından yapılan bağışlarla toplamda 464.928 liralık bütçe oluşturulmuştur. Teşkilatlanması ise şöyledir: İki Genel Müdür Yardımcısı, Genel Müdür Müşavirleri, Genel Sekreter, Savunma Sekreteri, Hukuk Müşavirliği, Teftiş Heyeti Müdürlüğü, Personel Müdürlüğü, Plasman Müdürlüğü, Muhasebe Müdürlüğü, İş Piyasası ve İstatistik Müdürlüğü, Etüt ve Meslekler Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, Dış Münasebetler Müdürlüğü, Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, Levazım Müdürlüğü, Daire Müdürlüğü. Taşra teşkilatında ise Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Eskişehir, Konya, Seyhan, Samsun ve Trabzon'da açılan dokuz şube müdürlüğü yer almıştır.

Kuruluş yılı olan 1946'da 86 personel ile faaliyete geçen kurum, altı şubesi ve iki acenteliği ile iş ve işçi bulma faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. 1950'da 4837 sayılı İş ve İşçi Bulma Kurumu Kanunu üzerinde değişiklik yapılmış, yeni duruma göre Kurum, merkez teşkilatta faaliyet yürütmek üzere Danışma Kurulu ve taşrada faaliyet yürütmek üzere Mahalli Danışma Komisyonlarına sahip olmuştur. Danışma Kurulunun görevleri arasında; kurulun faaliyet konusu ile ilgili meseleleri incelemek ve bu konular hakkında Bakanlığa tekliflerde bulunmak ve Bakanlık tarafından verilecek konular hakkında görüş bildirmek bulunmaktadır. Taşrada kurulan Mahalli Danışma Komisyonlarının görevleri ise işsizliği gidermek, istihdamı düzenlemek ve bölge halkının refahını yükseltmektir. İş ve İşçi Bulma Kurumunun ilk faaliyetlerinden biri mevcut iş piyasasını incelemek ve bu sayede Çalışma Bakanlığının sosyal politikalarının işlevselliğini arttırmaktır. Bu amaçla başta Ankara, İstanbul ve İzmir olmak üzere birçok ilde anketler düzenlemiştir. Anketler yoluyla İş Kanunu'na tabi kurumlarda çalışanlarla ilgili istatistikler elde edilmiştir. Bu anketler, ücretlerle ilgili adaletsizliği ortadan kaldırarak Çalışma Bakanlığının yürüttüğü sosyal politikalara katkı sağlamıştır.

19 Şubat 1962'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile İş ve İşçi Bulma Kurumu; devlet, iktisadi devlet teşekkülleri, özel idareler, belediyeler ve kanunla kurulan tüm kurumlar ile sermayesinin yarısından çoğu resmi sektöre ait ortaklıkların işçi ihtiyaçları, teknisyen, ustabaşı, usta gibi kalifiye işçiler dahil, meslek, yaş, cinsiyet, ücret ve işe dair özelliklerini belirtmek şartıyla kamu kurumlarının işçi istihdamına aracılık eden kurum haline gelmiştir. Kurumun yeniden yapılanmasına ilişkin bir diğer gelişme 1963 yılında Kamu *İş Yerlerine İşçi Yerleştirme Talimatnamesi*'nin hazırlanmasıdır. 1966 yılında işgücü potansiyelinin fazla olduğu yerlerde açılan şubeleriyle birlikte İş ve İşçi Bulma Kurumunun personel sayısının 962 olduğu tespit edilmiştir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu, 1961'dan itibaren yurt dışına işçi gönderme görevini de üstlenmiş, 1973 yılında meydana gelen Petrol Krizine kadar başta Almanya olmak üzere sanayileşmiş ülkelerin işgücü ihtiyaçlarını karşılamak üzere yurtdışına işçi göndermede başrolü oynamıştır. Kurum 1976 yılında 2.393 personele iş ve işçi bulma faaliyetlerini yürütmüştür. 1978 yılında Genel Müdürlük, Daire Başkanlıkları şeklinde örgütlenmeye başlayarak yapısal anlamda farklı bir model ile yoluna devam etmiştir. Bu değişikliklerle birlikte İş Gücü Eğitimi ve Mesleki Rehabilitasyon Dairesi Başkanlığı, İstihdam Dairesi Başkanlığı, Araştırma, Planlama Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Personel Dairesi Başkanlığı, Mali İşler ve Destek Hizmetler Dairesi Başkanlığı ile bunlara bağlı 23 şube müdürlüğü oluşturulmuştur. Ayrıca Adana, Ankara, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Konya, Malatya, Sakarya, Samsun ve Trabzon gibi

illerde açılan şubelerle hizmet alanlarının genişletilmesi hedeflenmiştir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu bünyesinde yürütülen iş ve işçi bulma hizmetleri yanında çalışanlara yönelik birtakım hizmetler verilmiştir. İşçi sendikaları ile işbirliği içinde verilen bu hizmetlerin başında ücret ve geçim endekslerinin oluşturulması gelmektedir. Elde edilen sonuçlar, işçilerin sosyal ve ekonomik yönden haklarının iyileştirilmesine faydalı olmaktadır. Ayrıca Kurum, işgücünün mesleki eğitimine yönelik çalışmalar yürütmüştür. Hizmet içi eğitim ile çalışanların meslekte yükselmesine olanak tanıyan Kurum, iş kazaları ve meslek hastalıkları risklerine karşı verdiği eğitimlerle çalışma huzurunu sağlamıştır. Bu kapsamda 1959 yılından 1994 yılına kadar toplam 1.511 işyerinde 32.600 işçiye seminer vermiştir. Kurumun bir diğer hizmet alanı, istihdam danışmanlığı adı altında meslek edindirme ve nitelikli işgücü yetiştirme kurslarıdır. 1988'de İşgücü Yetiştirme Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesinden hemen sonra Kurum, 1993 yılına kadar çeşitli mesleklere 3.104 işgücü kursu düzenlemiştir.

1994 yılında yapılan tespitlere göre İş ve İşçi Bulma Kuruma 362.666 kişi kayıtlıdır. 1995 yılı itibariyle Kurum merkezde 23 şube müdürlüğü ve taşrada 12 bölge müdürlüğü ile iki Yurtdışı Hizmetler Müdürlüğü ve 35 büro şefliği ile faaliyetlerini devam ettirmiştir. 4 Ekim 2000 tarih ve 617 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılan İş ve İşçi Bulma Kurumunun yerine Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) kurulmuştur. Yeni kurum faaliyetlerine ancak 2003 yılında geçebilmiş, 5 Temmuz 2003 tarihli 4904 sayılı kanunla görev alanı genişleyen Kurum, hazırlanan plan ve programlar çerçevesinde istihdamın korunması ve geliştirilmesi ile işsizliğin önlenmesi gibi faaliyetlerle iş piyasasının düzenlenmesini sağlamaktadır.

Duygu YILMAZ

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar

Kanunlar Dergisi, Cilt:28, s. 583.

Resmî Gazete, Sayı:3330, 15 Haziran 1936, s. 6629.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:20, Birleşim:105, s. 611.

Kitaplar

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara 1963.

Çalışma Bakanlığı'nın İki Yılı, Çalışma Bakanlığı Yayınları, Doğu Matbaası, Ankara 1947.

MAKAL, Ahmet, **Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri**, İmge Yayınevi, Ankara 2002.

YILMAZ, Duygu, **Türkiye'de Çalışma Hayatının Örgütlenmesi: Çalışma Bakanlığının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1945-1983)**, Siyasal Kitapevi, Ankara 2022.

Makaleler

Çalışma Dergisi, Sayı:25, Ocak- Mart 1948, s.85.

Çalışma Dergisi, Sayı:26, Ocak-Mart 1949, s. 89.

DEMİR, Müslim, "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve

Önermeler”, **Çalışma ve Toplum**, S 44, 2015, s.178.

KARDAM, Faruk, “İş ve İşçi Bulma Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, S 303, s.6, 23.

KUMAŞ, Handan “Türkiye’de İş Kurumu Faaliyetleri ve İş gücü Piyasası İhtiyaçları Arasındaki Uyum”, **Sosyoekonomi**, C 11, S 11, Ocak-Haziran 2010, s.138

TUNA, Orhan, “Küçük Sanayide İş Şartları, **Çalışma**, Yıl 1, S 6, Mayıs 1946, s.38.

UÇKAN, Banu, “Türkiye’de İş Aracılığı Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi Sürecinde Kamu Tekelinin Kırılması, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 5, S 1, Eskişehir 2005, s.150.

ZADİL, Ekmel, “İş ve İşçi Bulma Hizmeti, Mahiyeti ve Vazifeleri”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, S 4, 1951, s.23.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/is-ve-isci-bulma-kurumu-iibk/?pdf=6024> adresinden erişilmiştir